

REMISSVAR

2017-01-31
Dnr 3.9:0557/16

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60)

Betänkande av 2014 års sexualbrottskommitté
(Dnr Ju2016/06811/L5)

Inledning

Barnombudsmannens uppdrag är att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Det är Barnombudsmannens uppfattning att skyddet för barn som utsätts för, eller riskerar att utsättas för, sexualbrott är för svagt. Barnkonventionen ställer långtgående krav på konventionsstaterna att arbeta aktivt för att upptäcka, utreda och förebygga sexualbrott mot barn. Enligt artikel 19 i barnkonventionen ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, innefattande sexuella övergrepp.

I barnkonventionens artikel 34, samt tilläggsprotokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi, betonas statens ansvar för att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp.

Konventionsstaterna uppmanas vidta lämpliga åtgärder för att förhindra att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling, att barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet eller att barn utnyttjas genom dokumenterade sexuella övergrepp (barnpornografibrott).

Sammanfattning

Barnombudsmannen har valt att lämna synpunkter på vissa delar av sexualbrottskommitténs (kommittén framöver) betänkandet och i övrigt har vi inget att erinra. Vi ställer oss i stort positivt till flertalet av förslagen som lämnas, men är kritiska till att ett tydligare barnrättsperspektiv inte har tillämpats.

Utifrån Barnombudsmannens uppdrag har vi lagt ett kompletterande förslag till det föreslagna brottet *sexuellt övergrepp mot barn*. Förslaget innebär att man för barn frångår samlag som norm som en bedömningsram och istället lägger en större vikt vid kränkningen av barnets sexuella integritet. Vidare anser vi att skyddet för barn mellan 15-17 år måste skärpas ytterligare.

Vi tillstyrker kommitténs förslag till att införa en ny oaktsamhetsbestämmelse i förhållande till samtycket, men menar att det inte ska krävas hot eller våld för att ett brott mot ett barn mellan 15-17 år ska bedömas som grovt.

Barnombudsmannen är även positiv till att kompetenskraven för målsägandebiträden ska skärpas, men anser att det även måste ställas krav på särskild barnkompetens hos de målsägandebiträden som förordnas för barn.

Barnombudsmannens synpunkter

5.2. Behovet av en ny sexualbrottslagstiftning

Sexualbrottslagstiftningen ska ändras så att straffansvar inträder för den som genomför en sexuell handling med någon som inte deltar frivilligt.

Barnombudsmannen är enig i kommitténs bedömning att det finns ett behov av en ny sexualbrottslagstiftning. Enligt barnkonventionens artikel 19 är varje barn extra skyddsvärd och speciellt i förhållande till sexualbrott som innebär en allvarlig kränkning av den sexuella integriteten. Den personliga och sexuella integriteten är, tillsammans med den sexuella självbestämmanderätten, viktiga skyddsintressen och ett deltagande i en sexuell handling ska därför baseras på frivillighet. Barnombudsmannen menar att för barn mellan 15-17 år skulle en samtyckesreglering tydligare markera rätten till kroppslig integritet.

Vidare anser Barnombudsmannen att den föreslagna omskrivningen av 6 kapitlet i brottsbalken bör inkludera barnpornografibrottet som idag är placerat i brottsbalkens 16e kapitel, om brott mot allmän ordning. Barnpornografibrottet bör ses som ett sexualbrott mot barn, då den brottsliga handlingen bland annat omfattar produktion och spridning av dokumenterade sexuella övergrepp på barn. Brottet har en tydlig sexuell prägel och innebär ett allvarligt övergrepp av barnets sexuella integritet. Detta motiverar en placering tillsammans med övriga sexualbrott i 6e kapitlet. Barnombudsmannen menar även att det finns ett stort behov av att se över barnpornografibrottets påföljd och hur den avsedda effekten av bestämmelsen kan stärkas. Vi är därför mycket positiva till den översyn som justitieminister Morgan Johansson nu aviserat.¹

5.4 Våldtäkt och vissa andra brott får nya brottsbeteckningar

Flera brottsbeteckningar i 6 kap. brottsbalken ändras. Den allvarligaste formen av sexualbrott ska betecknas sexuellt övergrepp. De gärningar som tidigare betecknades sexuellt tvång ska i stället rubriceras sexuell kränkning. På motsvarande sätt ändras brottsbeteckningarna för vissa av de särskilda sexualbrotten mot barn; våldtäkt mot barn ändras till sexuellt övergrepp mot barn och den nuvarande beteckningen sexuellt övergrepp mot barn ändras till sexuell kränkning av barn. Bestämmelsen om sexuellt ofredande delas upp och den del som riktar mot barn som inte har fyllt femton år betecknas sexuellt ofredande av barn medan motsvarande bestämmelse mot personer som har fyllt femton år behåller den nuvarande beteckningen sexuellt ofredande.

Barnombudsmannen tillstyrker i stort kommitténs förslag till ändrade brottsbeteckningar för idag gällande bestämmelserna *våldtäkt*, *sexuellt tvång*, *våldtäkt mot barn* och *sexuellt övergrepp mot barn*, men menar att det är vilseledande att sexualbrott som riktar sig mot barn under 15 år benämns som brott "mot barn". Alla individer under 18 år definieras som barn enligt

¹ <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/morgan-johansson-s> ,hämtad 2017-01-30

barnkonventionens artikel 1, därför menar vi att brottsbeteckningarna för sexualbrott mot barn under 15 år, och avsnittet "särskilda brott mot barn", bör ändra beteckning. Barnombudsmannen anser att det tydligt ska framgå att det är den sexuella självbestämmanderätten som skiljer bestämmelserna åt, och inte huruvida brottsoffret är ett barn.

Kommitténs förslag innebär att det nu gällande brottet *våldtäkt mot barn* får beteckningen *sexuellt övergrepp mot barn*. Bestämmelsen *sexuellt övergrepp mot barn* finns redan i gällande lagstiftning, men innefattar andra brottsrekvisit. Enligt kommitténs förslag ska det nu gällande brottet *sexuellt övergrepp mot barn* istället få beteckningen *sexuell kränkning av barn*. Barnombudsmannen menar att detta kan komma att skapa stor förvirring och är kritisk till att konsekvenserna av att använda samma beteckning för två olika brottsrubriceringar inte har analyserats i tillräcklig utsträckning. Kommittén skriver själva att denna dubbelbeteckning inte är optimal, men anser att dubbelbeteckningen är försvarbar då den positiva långsiktiga konsekvensen överväger den otydlighet som kan uppstå i en övergångsperiod. Med reservation för vår kritik kring att använda benämningen "mot barn", är Barnombudsmannen enig i att den nya beteckningen *sexuellt övergrepp mot barn*, troligen är en bättre beskrivning av det nu gällande brottet *våldtäkt mot barn*. Barnombudsmannen saknar dock en djupare analys av vilka konsekvenser som kan tänkas uppstå i det fall förslaget genomförs och menar att en konsekvensanalys bör genomföras med utgångspunkt i ett tydligt barnrättsperspektiv.

Kommittén föreslår även en uppdelning av brottet sexuellt ofredande, där en bestämmelse riktar sig specifikt mot barn under 15 år. Barnombudsmannen tillstyrker uppdelningen och den nya bestämmelsen *sexuellt ofredande av barn*.

5.5 Närmare om utformningen av bestämmelserna om sexuellt övergrepp och sexuell kränkning

Av 6 kap. 1 § brottsbalken ska det framgå att den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för sexuellt övergrepp.

Av 6 kap. 3 § brottsbalken ska det framgå att den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför en annan sexuell handling än den som framgår i föregående stycke, döms för sexuell kränkning.

Barnombudsmannen beklagar att kommittén inte har analyserat innebörden och konsekvenserna med användningen av begreppet samlag, särskilt vad gäller sexualbrott som begås mot barn under 15 år. Som vi tidigare anfört och som kommer att utvecklas i följande anser Barnombudsmannen att vid sexualbrott mot barn under 15 år ska kränkningen av barnets sexuella integritet vara det centrala i bedömningen, och inte tekniska överväganden med samlag som norm.² Att som utgångspunkt använda samlag som norm som en bedömningsgrund vid brott mot barn anser vi blir alltför snäv.

² Se Barnombudsmannens remissvar till Promemorian *Grovt sexuellt övergrepp mot barn (6 kap. 6 § andra stycket brottsbalken)*, Dnr. 9.1:0990\12.

Mot bakgrund av det ovan anförda önskar Barnombudsmannen lämna kompletterande förslag. Vårt förslag innebär att varje brott mot ett barn under 15 år som inbegriper någon form av sexuell beröring, (inklusive sådan beröring där barnet utan samtycke genomför en sexuell handling med sig själv som diskuteras i avsnitt 5.6 i betänkandet) ska som utgångspunkt klassas som ett *sexuellt övergrepp mot barn (våldtäkt mot barn* enligt nu gällande terminologi). Detta får till följd att bedömningsramen med samlag som norm frångås, och istället utökas skyddet till att omfatta alla former av sexuell beröring. Enligt vår mening kan det därigenom säkerställas att bedömningen av brottets karaktär och allvar genomförs med utgångspunkt i kränkningen av barnets sexuella integritet. Vad som nu sagts utesluter inte, enligt vår mening, att även handlingar som inte innefattar sexuell beröring, men som ändå kan anses utgöra en särskilt allvarlig kränkning av barnets sexuella integritet, kan omfattas av bestämmelsen om *sexuellt övergrepp mot barn*.

En lösning likt den nu beskrivna skulle, enligt vår mening, innebära att den föreslagna bestämmelsen om *sexuell kränkning av barn (sexuellt övergrepp av barn* enligt nu gällande terminologi) blir överflödigt och därför bör utgå. Annorlunda uttryckt skulle en bedömning, som tar utgångspunkt i kränkningen av barnets sexuella integritet, innebära att allvarligare former av kränkningar mot barnets sexuella integritet och varje form av sexuell beröring ska klassas som *sexuellt övergrepp mot barn (våldtäkt mot barn* enligt nu gällande terminologi). Mindre allvarliga kränkningar av barnets sexuella integritet bör bedömas som *sexuellt utnyttjande eller sexuellt ofredande av barn*.

Enligt Barnombudsmannens mening motiveras vårt kompletterande förslag med att barn under 15 år är en särskilt utsatt och skyddsvärd grupp. Enligt barnkonventionens artikel 19 och FN:s fakultativa protokoll om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution har Sverige ett stort ansvar för att säkerställa att barns sexuella integritet skyddas på ett fullgott sätt. Enligt förarbetena till den nu gällande bestämmelsen om *våldtäkt mot barn* framgår följande. "En utgångspunkt vid bedömningen är att barn generellt sett är att anse som mer utsatta än vuxna och att det alltid är en kränkning att utsätta ett barn under 15 år för en sexuell handling."³ Barnombudsmannen menar därför att vårt kompletterande förslag är väl motiverat samt i linje med rekommendationerna från FN:s kommitté för barnets rättigheter, FN:s barnrättskommitté.⁴

5.5.1 Bristande frivillighet

Barn mellan 15-17 år har uppnått åldern för sexuellt självbestämmande, men är fortsatt extra skyddsvärda i förhållande till vuxna. Som tidigare anförts i detta remissvar avstyrker Barnombudsmannen att samlag används som norm i bestämmelsen om *sexuellt övergrepp mot barn*. I första hand menar vi att även gällande barn mellan 15-17 år bör man frångå samlag som norm i bedömningen. I de fall regeringen inte väljer att tillstyrka Barnombudsmannens förslag, anser vi att i bedömningen av sexualbrott mot barn mellan 15-17 år kan samlag som norm kvarstå, men bedömningen av kränkningen av barnets sexuella integritet bör ha större tyngd än för de över 18 år och detta måste tydligt framgå av bestämmelsen.

---

³ Prop. 2012/13:111 s. 115.

⁴ FN:s barnrättskommitté, sammanfattande slutsatser och kommentarer avseende Sveriges rapport om protokollet om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution, 23 januari 2012, p. 11b.

I övrigt tillstyrker Barnombudsmannen att sexualbrotts lagstiftningen ska vara indelade i tre "kränkningsskikt". Detta innebär att de allvarligaste handlingarna faller under den föreslagna bestämmelsen om *sexuellt övergrepp* och därefter följer, i fallande skala, de gärningar som omfattas av bestämmelserna om *sexuell kränkning* och *sexuellt ofredande*.

5.5.2 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck

För att ett deltagande ska anses frivilligt måste valet att delta komma till uttryck genom ord eller handling.

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att det genom lagtexten tydligt ska framgå att det frivilliga deltagandet ska kommuniceras, men att det inte behöver regleras hur ett sådant samtycke ska kommuniceras.

Barnombudsmannen är positiv till att det som kommittén kallar ett tyst eller inre samtycke, till exempel då brottsoffret befinner sig i en så kallad frozen fright situation, är sjuk eller påverkad av droger, inte omfattas.

5.5.3 Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse

Ett uttryckt val att delta i en sexuell handling är inte frivilligt om

- 1. det är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, eller en följd av hot om att åtala eller ange annan för brott eller om att lämna ett menligt meddelande om annan,*
- 2. gärningsmannen otillbörligt har utnyttjat att personen på grund av allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars, med hänsyn till omständigheterna, har befunnit sig i en särskilt utsatt situation,*
- 3. gärningsmannen har förmått personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen, eller*
- 4. gärningsmannen har vilselett personen att delta genom att utge sig för att vara någon som denne personligen känner, eller genom att utnyttja personens villfarelse i det avseendet.*

Brottsrubriceringen sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning samt den grova motsvarigheten tas bort. De gärningar som tidigare bedömdes under bestämmelsen i 6 kap. 3 § brottsbalken bedöms i stället enligt de nya bestämmelserna om sexuellt övergrepp eller sexuell kränkning mot bakgrund av omständigheten i punkt 3 i uppräkningslistan ovan.

Kommittén föreslår att vid vissa omständigheter ska ett uttryckt samtycke till ett deltagande i den sexuella handlingen inte ha någon betydelse. Dessa beskrivna undantag ska vara uttömmande. Några av omständigheterna då ett samtycke inte ska anses giltigt är när samtycket har uttryckts som en följd av misshandel, hot eller våld, eller när gärningspersonen har utnyttjat brottsoffret på grund av allvarlig rädsla, berusning eller sjukdom. Ett samtycke är även ogiltigt om det uttryckts till följd av ett missbruk av brottsoffrets beroendeställning till gärningspersonen eller ett vilseledande av vem gärningspersonen är. Barnombudsmannen tillstyrker förslaget, men efterfrågar ett förtydligande i förhållande till gränsdragningen vid undantaget om vilseledande, speciellt i förhållande till barn mellan 15-17 år.

Kommittén föreslår bland annat att ett samtycke till att delta i en sexuell handling inte ska tillmätas betydelse om brottsoffret har vilseletts. Det vill säga när någon har gett uttryck för ett frivilligt deltagande under felaktiga förutsättningar. Individerna som har vilseletts ska i en sådan situation inte ha haft möjlighet att förstå vilken fysisk person som den sexuella handlingen har genomförts med. Barnombudsmannen tillstyrker förslaget, men menar att det är otydligt var gränsen går för ett straffbart vilseledande. Vi anser därför att det i förarbetena tydligt måste framgå vilka situationer som kan tänkas omfattas av undantaget.

Kommittén föreslår även att bestämmelsen *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* tas bort och att motsvarande gärningar läggs till som en omständighet då ett samtycke inte ska tillmätas betydelse. För barn mellan 15-17 år är bestämmelsen om beroendeställning av stor betydelse. Detta då barn i egenskap av sin unga ålder ofta befinner sig i beroendeställning till en vuxen. Barnombudsmannen vill i detta hänseende särskilt lyfta fram vikten av en bred, icke uttömmande tolkning kring begreppet beroendeställning som innefattar både lärare, fritidsledare eller andra vuxna till vilket barnet står i beroendeställning.

I bedömningen gällande om en person som uttryckt ett samtycke men befunnits sig i en särskilt utsatt situation, ska särskild hänsyn tas till brottsoffrets låga ålder. Barnombudsmannen ser detta som mycket positivt och anser att det är av stor vikt att detta förtydligande i skrivs in i förarbetena, precis som kommittén föreslår. Vidare menar Barnombudsmannen att särskilt hänsyn till barnets låga ålder bör tillämpas vid alla de uppräknade undantagen, inte enbart då det är tal om en särskilt utsatt situation.

Barnombudsmannen är positiv till att även den som utnyttjar en tvångssituation som är framkallad av någon annan kan dömas som gärningsperson. En förutsättning för straffansvar i en sådan situation är att gärningspersonen kände till eller borde känt till att samtycket till deltagandet var en konsekvens av hot eller våld.

5.5.4 Samlagsbegreppet

Med begreppet samlag i 6 kap. brottsbalken ska avses såväl samlag mellan personer av olika som av samma juridiska kön. Gärningens allvar ska fortfarande avgöras utifrån graden av kränkning. För att inte begreppets ändrade innebörd ska innebära några förändringar i hur gärningar enligt 6 kap. ska bedömas eller rubriceras bör bestämmelsen om samlag med avkomling och samlag med syskon ändras. Det förfarandet kan dock innebära att annat brott begås, t.ex. framkallande av fara för annan om personen har en allvarlig sjukdom som kan överföras till den andra vid sexuellt umgänge.

Bestämmelsen om samlag med avkomling och samlag med syskon ändras så att det av paragrafen framgår att endast vaginala samlag avses. Bestämmelsens sista stycke ändras så att det framgår att den enbart är tillämplig om deltagandet i samlaget har varit frivilligt.

Barnombudsmannen tillstyrker kommitténs bedömning kring att själva begreppet samlag i 6 kap. BrB ska avse såväl samlag mellan personer av olika som av

samma juridiska kön. Själva begreppet samlag omfattar enligt gällande definition i lagstiftningen endast vaginala samlag mellan man och kvinna.⁵ Då samlagsbegreppet är snävt har lagstiftningen utvidgats till att förutom vaginala samlag även omfatta orala och anala sexuella handlingar mellan personer av så väl samma som olika juridiska kön. Detta har möjliggjorts genom tillägg i bestämmelsen om *våldtäkt* och i bestämmelsen om *våldtäkt mot barn*. Tillägget i den gällande våldtäktsbestämmelsen lyder ”*sådana sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag*”. För att förenkla systematiken kring kön önskar kommittén nu att ändra den juridiska innebörden av begreppet samlag. Den föreslagna ändringen innebär att begreppet samlag innefattar samlag mellan såväl personer av samma som av olika juridiska kön.

Kommittén lägger även ett förslag om ett förtydligande kring incestbestämmelsen som innebär att bestämmelsen fortsatt endast kriminaliserar frivilliga vaginala samlag med avkomling eller helsyskon. Barnombudsmannen har inget att erinra gällande förslaget, men menar att det behövs en översyn av bestämmelsen om incest, speciellt i förhållande till frivilliga sexuella handlingar mellan syskon där en eller båda är mellan 15-17 år. I dag har avkomlingar under 18 år även ett förstärkt skydd genom bestämmelsen om våldtäkt mot barn, ett skydd som inte omfattar helsyskon.^[1]

5.6 Sexualbrott som sker utan kroppslig beröring från gärningsmannens sida t.ex. på internet.

Det bör tydliggöras att sexuella handlingar som sker t.ex. via telefon, internet eller annat media, också omfattas av straffansvar enligt bestämmelserna om sexuellt övergrepp, sexuell kränkning, sexuellt övergrepp mot barn och sexuell kränkning av barn.

I första stycket i 6 kap. 1 och 3 §§ brottsbalken ska det läggas till att samma ansvar som tidigare angetts i motsvarande bestämmelse ska dömas ut om genomförandet består i att personen, som inte deltar frivilligt, utför handlingen på sig själv eller med någon annan. I första stycket i 6 kap. 6 och 9 §§ brottsbalken ska det läggas till att samma ansvar ska dömas ut om genomförandet består i att barnet utför handlingen på sig själv eller med någon annan.

Kommittén föreslår att man till bestämmelserna om *sexuellt övergrepp*, *sexuell kränkning*, *sexuellt övergrepp mot barn* och *sexuell kränkning av barn* gör ett tillägg som förtydligar bestämmelsernas omfattning. Tillägget innebär att även en sexuell handling som har skett utan kroppslig beröring från gärningspersonen, till exempel då brottsoffret utan samtycke har genomfört en sexuell handling på sig själv på uppmaning av en gärningsperson, kriminaliseras.

Barnombudsmannen är positiv till förslaget då vi menar att det stärker möjligheterna för lagföring av gärningspersoner som genomför sexuella handlingar via internet eller annan kommunikationsteknik med ett barn mellan 15-17 år utan samtycke. Sexualbrott som genomförs på distans, det vill säga utan beröring av gärningspersonen men då barnet på uppmaning genomför sexuella handlingar på sig själv, innebär en lika stor kränkning av barnets sexuella

⁵ Berggren, Backlund m.fl., Brottsbalken 6 kap om sexualbrott, (2 januari 2017 Zeteo) kommentar till 6 kap, 1 §, under rubrik *Samlag eller annan sexuell handling*.

^[1] 4 §, 2 st, 6 kap, BrB.

integritet som om gärningsmannen berört barnet. FN:s barnrättskommitté, har även rekommenderat Sverige att stärka mekanismer för lagföring av kränkningar av barns rättigheter som är relaterade till informations- och kommunikationsteknik.⁶

5.7 Skärpt syn på sexualbrott mot barn som fyllt 15 år men inte 18 år

Det straffrättsliga skyddet mot sexualbrott mot barn som har fyllt femton men inte arton år bör skärpas.

En ny kvalifikationsgrund för grovt sexuellt övergrepp och grov sexuell kränkning bör införas som innebär att det vid bedömning av om brottet ska bedömas som grovt särskilt ska beaktas om brottet riktat sig mot ett barn.

Barnombudsmannen tillstyrker att det vid bedömningen av om brotten *sexuellt övergrepp* eller *sexuell kränkning* är att anse som grovt, särskilt ska beaktas om handlingen har riktat sig mot ett barn mellan 15-17 år. För att brottet ska bedömas som grovt ska gärningens svårighetsgrad motivera en grövre rubricering än normalbrottet. Barnombudsmannen är kritisk till att det förutom barnets unga ålder krävs ytterligare försvårande omständigheter för att bedöma ett brott som grovt. Enbart att ett brottsoffer är ett barn mellan 15-17 år utgör, enligt förslaget, inte en tillräcklig grund för att bedöma ett brott som grovt.

Även i tidigare förarbeten till bestämmelsen har det framgått att ett brottsoffers unga ålder ska tas i beaktande,⁷ men enligt kommittén har detta tillämpats mycket restriktivt och då utan större framgång. Barnombudsmannen önskar i detta hänseende att lyfta FN:s barnrättskommittés rekommendation till Sverige om behovet av ett stärkt juridiskt skydd för barn mellan 15-17 år.⁸ För att en skärpning ska få den tilltänkta effekten menar vi att enkom barnets ålder ska kunna utgöra en försvårande faktor som leder till att brottet ses som grovt. Detta skulle tydliggöra och förstärka det skydd mot sexuella övergrepp som alla barn, oavsett ålder, har rätt till. En sådan skärpning behöver tydligt framgå både i lagtexten och i förarbetena.

5.8 En allvarligare form av sexuellt övergrepp bör införas

En allvarligare form av sexuellt övergrepp och sexuellt övergrepp mot barn bör införas. De nya brotten ska benämnas synnerligen grovt sexuellt övergrepp och synnerligen grovt sexuellt övergrepp mot barn. Vid bedömningen av om brottet är synnerligen grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har orsakat synnerligt lidande eller synnerligen stor kränkning eller om gärningsmannen har visat synnerligen stor hänsynslöshet eller råhet.

Barnombudsmannen tillstyrker kommitténs förslag om att införa allvarligare former av sexuellt övergrepp, *synnerligen grovt sexuellt övergrepp* och *synnerligen grovt övergrepp mot barn*. Vi är positiva till att man i bedömningen om brottet *sexuellt övergrepp mot barn* (0-15 år) är att betrakta som synnerligen

⁶ FN:s barnrättskommitté, sammanfattande slutsatser och kommentarer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 6 mars 2015, p. 24c.

⁷ Prop. 2004/05:45, s. 139.

⁸ FN:s barnrättskommitté, sammanfattande slutsatser och kommentarer avseende Sveriges rapport om protokollet om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution, 23 januari 2012, p. 11b.

grovt, särskilt ska beakta barnets unga ålder. Barnombudsmannen menar dock att utöver att se till barnets unga ålder, bör även beaktas om övergreppet har pågått under en längre tid, om övergreppet har utförts av en person inom barnets trygghetskrets och/eller på en plats där barnet ska kunna känna sig trygg, till exempel i sitt eget hem eller i skolan.

Barnkonventionen är tydlig med att alla barn, oavsett kroppslig eller mental utveckling, har rätt till ett lika starkt rättsligt skydd mot sexuellt utnyttjande. FN:s barnrättskommitté understryker i sina rekommendationer till Sverige att konventionsstaten ska ge alla barn som utsatts för övergrepp ett fullgott rättsligt skydd.⁹ Barnombudsmannen är därför kritisk till att barnets utveckling ska beaktas, då detta inte bör ha relevans för brottets gradindelning.

Kommittén menar att sexuella övergrepp mot små barn som utgångspunkt bör beaktas som *synnerligen grovt sexuellt övergrepp mot barn*. Med små barn hänvisar kommittén till barn mellan noll till förskoleålder. Barnombudsmannen tillstyrker förslaget, men saknar ett resonemang kring den övre föreslagna åldersgränsen (förskoleålder).

5.8.6 och 5.8.7 Överväganden om straffskalorna

Straffminimum för sexuellt övergrepp av normalgraden, för brott som bedöms som mindre allvarligt och för grovt sexuellt övergrepp ska vara oförändrade. För synnerligen grovt sexuellt övergrepp bör straffskalan börja på fängelse i lägst sex år.

Straffmaximum för sexuellt övergrepp av normalgraden och för brott som bedöms som mindre allvarligt ska vara oförändrade. Straffmaximum för grovt sexuellt övergrepp ska sänkas till fängelse i högst sju år. För synnerligen grovt sexuellt övergrepp ska straffmaximum vara fängelse i högst tio år.

Straffskalan för sexuellt övergrepp mot barn av normalgraden ska vara oförändrad. För grovt brott ska straffskalan vara fängelse i lägst fyra och högst sju år och för synnerligen grovt brott fängelse i lägst sex och högst tio år.

Barnombudsmannen tillstyrker förslagen kring straffskalorna för de föreslagna brotten. Kommitténs uppdrag är begränsat till att skärpa straffen för de allvarligaste gärningarna och Barnombudsmannen beklagar att det inte ingått i deras uppdrag att se över straffskalorna för övriga sexualbrott mot barn. Det saknas därför ett övervägande från kommittén om huruvida brott mot barn i relation till de allmänna brotten borde värderas mer strikt. Barnombudsmannen efterlyser en bredare översyn av påföljder som innefattar alla sexualbrott mot barn, inklusive barnpornografibrottet i 16e kapitlet.

⁹ FN:s barnrättskommitté. sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 6 mars 2015, punkt 55-56

5.9 Utformningen av ett oaktsamhetsansvar för sexualbrott

Oaktsamhetsansvaret ska avgränsas till att avse sexuellt övergrepp av normalgraden, grovt och synnerligen grovt brott samt grov sexuell kränkning. Den grad av oaktsamhet som ska kriminaliseras är sådan som kan betecknas som grov oaktsamhet.

Oaktsamhetsansvaret ska regleras i en särskild bestämmelse i 6 kap. brottsbalken. Det ska införas två nya brottsbeteckningar, oaktsamt sexuellt övergrepp och oaktsam sexuell kränkning. Oaktsamt sexuellt övergrepp träffar sådana gärningar som skulle ha omfattats av bestämmelsen om sexuellt övergrepp om gärningen hade genomförts med uppsåt. Oaktsam sexuell kränkning träffar sådana gärningar som skulle ha omfattats av bestämmelsen om sexuell kränkning om gärningen hade genomförts med uppsåt.

Straffskalan för oaktsamt sexuellt övergrepp och oaktsam sexuell kränkning ska vara fängelse i högst fyra år.

Barnombudsmannen välkomnar och tillstyrker förslaget kring ett införande av ett oaktsamhetsbrott. Förslaget innebär en skärpning av det gällande kravet om uppsåt i förhållande till samtycke vid sexuella handlingar. Oaktsamhetsansvaret kan, enligt förslaget, först aktualiseras i de fall då man inte kan styrka uppsåt i förhållande till samtycket.

Oaktsamhetsansvaret som kommittén föreslår förutsätter att gärningspersonen har varit grovt oaktsam. Ett grovt oaktsamhetsansvar innefattar alla former av medveten oaktsamhet, men endast de allvarigare formerna av omedveten oaktsamhet.¹⁰ Kommitténs förslag innebär att även de situationer då gärningspersonen inte har insett, men verkligen borde ha insett, risken för att deltagandet var ofrivilligt ska kriminaliseras. Det innebär att domstolen i sin bedömning ska se om det som gärningspersonen kunde ha gjort även är något som gärningspersonen verkligen borde ha gjort för att komma till insikt. För att ansvar ska kunna utdömas krävs att oaktsamheten i det enskilda fallet framstår som klandervärd, alltså att brottet ska vara av en så allvarig karaktär att det inte motsvarar böter.

Kommitténs resonemang till valet att begränsa ett omedvetet oaktsamhetsansvar till grovt motiveras av det högt värderade skyddsintresset som föreligger vid sexualbrott. Kommittén väljer dock att inte kriminalisera alla former av oaktsamhet, med hänvisning till att man vid en eventuell kriminalisering av all oaktsamhet även måste inkludera sexualbrott av mindre allvarig karaktär, på bötesnivå. Vi är eniga i kommitténs bedömning att en sådan kriminalisering skulle sträcka sig för långt.

Kommittén föreslår att två nya brottsbeteckningar ska införas, *oaktsamt sexuellt övergrepp* och *oaktsam sexuell kränkning*. Bestämmelsen *oaktsam sexuell kränkning* är alternativ till bestämmelsen *oaktsamt sexuellt övergrepp* och ska tillämpas när det skett en ofrivillig och någorlunda varaktig beröring av en naken kroppsdel med ett könsorgan. För att en sådan gärning ska bedömas som grov

¹⁰ Medveten oaktsamhet - när gärningspersonen faktiskt har insett att det kan vara så att deltagandet i en sexuell handling inte är frivilligt, men hen har ändå valt att genomföra handlingen.

menar kommittén att det ska ha förekommit våld eller hot, eller att flertalet personer ska ha varit delaktiga. Barnombudsmannen anser inte att dessa rekvisit bör vara ett krav då brottsoffret är ett barn mellan 15-17 år.

Enligt kommittén föreligger det ett absolut skydd mot sexualbrott mot barn under 15 år och ett oaktsamhetsansvar i förhållande till samtycket är därmed inte aktuellt för bestämmelserna som syftar till att skydda barn under 15 år. Barnombudsmannen är enig i denna bedömning, men vill särskilt uppmärksamma regeringen på att det absoluta skyddet för barn under 15 år som kommittén hänvisar till inte existerar i realiteten.¹¹ Detta då oaktsamhetsbestämmelsen i 6 kap, 13 § BrB, gällande ålderrekvisit, inte tillämpar en tillräckligt hög kontrollskyldighet. Vad gäller oaktsamhetsansvar i förhållande till ålder önskar Barnombudsmannen att hänvisa till vårt tidigare remissvar till utredningen *Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling m.m. (SOU 2016:42)*, i vilken vi primärt föreslår att ett strikt ansvar i förhållande till ålder bör gälla för hela kapitel 6 i BrB.¹²

5.9.5 Oaktsamhetsbrotten undantas från kravet på dubbelstraffbarhet när de har begåtts mot ett barn

Oaktsamt sexuellt övergrepp och oaktsam sexuell kränkning undantas från kravet på dubbel straffbarhet i de fall brotten begås mot ett barn under arton år. Svensk domstol ska inte heller vara förhindrad att i dessa fall döma till påföljd som är strängare än vad som är föreskrivet enligt lagen på gärningsorten. För brotten ska också gälla en förlängd preskriptionstid i de fall de begås mot barn.

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget kring att ett oaktsamhetsbrott som riktar sig mot ett barn undantas från kravet på dubbel straffbarhet samt att preskriptionstiden blir förlängd och först börjar löpa den dag då barnet fyller eller skulle fyllt 18 år.

5.10 Förfältskriminalisering

Till uppräknigen av brott som är kriminaliserade vid försök, förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott i 6 kap. brottsbalken ska även synnerligen grovt sexuellt övergrepp och synnerligen grovt sexuellt övergrepp mot barn läggas till. Det särskilda omnämmandet av brotten försök till sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning av normalgraden och grovt brott tas bort från bestämmelsen eftersom den särskilda brottsbeteckningen tas bort. Även i övrigt ska bestämmelsen justeras så att de nya brottsbeteckningarna förs in och de gamla beteckningarna tas bort i den uppräkning som finns i bestämmelsen.

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget.

6.5 Överväganden om ändringar i lagen om målsägandebiträde

Att som barn genomgå en rättsprocess när man har varit utsatt för sexuella övergrepp kan vara en mycket traumatisk upplevelse. Barn som vi har mött vittnar om att rättsprocessen kan kännas som ett övergrepp i sig. I vår rapport Signaler

¹¹ Hovrätten för Nedre Norrland, Mål nr B 1329-16

¹² Se Barnombudsmannens remissvar till "Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling m.m. (SOU 2016:42)", med dnr 3.9:0478/16.

berättar Maja: "Att anmäla var det bästa jag har gjort. Att gå upp i rättegång var det värsta jag har gjort. Faktiskt. [...] Det blir ju som ett ytterligare övergrepp varje gång man är där."¹³

Målsägandebiträdet spelar en central roll både vad gäller att se till att barnets rätt till en rättvis rättegång tillgodoses och vad gäller att säkerställa att skadeverkningarna av processen blir så små som möjligt för barnet. Flera barn och unga som Barnombudsmannen har träffat som har haft ett målsägandebiträde lyfter fram bitrådets stöd som mycket betydelsefullt när det fungerat bra. Men barnen ger också exempel på helt frånvarande målsägandebiträden där barnen träffat sitt målsägandebiträde för första gången i rätten och där de inte haft kontakt eller fått stöd från biträdet under rättsprocessen. Enligt barnen är det avgörande för att man ska våga berätta vad man har varit med om att man kan känna tillit till den man pratar med. Så här säger Lovisa: "Sedan var jag tvungen att gå in i det där rummet med en videokamera i ansiktet, jag känner inte ens personen jag ska prata med, vi har aldrig träffats förut över huvud taget. Ja då ska de bara hitta ett mysigt rum där med två fåtöljer och massa gosedjur, det här ska vara mysigt och tryggt. Men det var inte tryggt för mig när jag aldrig har träffat personen innan [...]"¹⁴

För att barnet fullt ut ska kunna tillgodogöra sig det stöd som målsägandebiträdet är tänkt att utgöra och för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden enligt barnkonventionen, måste det ställas höga krav på såväl ramarna för målsägandebiträdets uppdrag som på enskilda bitrådets kompetens. Barnombudsmannen menar att det är avgörande att målsägandebiträdet kommer in tidigt i processen och finns där som ett stöd för barnet under hela processen.

Målsägandebiträdet har också ett särskilt ansvar för att se till att barnets rätt till delaktighet och information i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen tillgodoses fullt ut under hela processen. Barnombudsmannen vill i detta avseende särskilt understryka att varje barn ska ses som en självständig rättighetsbärare, vilket innebär att målsägandebiträdets uppdrag handlar om såväl att skydda barnet från de skadliga verkningarna av processen¹⁵ som att se till att barnet görs delaktigt i processen på ett sätt som är förenligt med det enskilda barnets bästa. Det faktum att ett målsägandebiträde som förordnas för ett barn ofta agerar utifrån instruktioner från barnets vårdnadshavare innebär således inte att han eller hon kan underlåta att kommunicera med barnet och fullgöra de stödjande och informativa insatser som faller inom ramen för uppdraget.

6.5.1 Frågan om förordnande av målsägandebiträde ska prövas omedelbart

När en förundersökning om brott enligt 6 kap. brottsbalken har inletts eller återupptagits ska frågan om förordnande av målsägandebiträde omedelbart prövas.

Barnombudsmannen tillstyrker kommitténs förslag att frågan om förordnande av målsägandebiträde ska prövas omedelbart när en förundersökning om brott enligt 6 kap. BrB har inletts eller återupptagits. Som nämnts är det angeläget att

¹³ Se Barnombudsmannen rapport, *Signaler – Våld i nära relationer. Barn berättar*, 2012.

¹⁴ A.a.

¹⁵ Hit hör till exempel risken för sekundär traumatisering, se Diesen, *Terapeutisk juridik*, 2011, sid. 224.

målsägandebiträdet kommer in i processen i ett tidigt skede för att säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses under hela processen och vi menar därför att kommitténs förslag utgör ett viktigt steg i rätt riktning.

6.5.2 Skärpta kompetenskrav för målsägandebiträden

Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämpad för det aktuella uppdraget får förordnas till målsägandebiträde.

Barnombudsmannen välkomnar förslaget om att skärpa kompetenskraven för målsägandebiträden så att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämpad för det aktuella uppdraget får förordnas till målsägandebiträde. Som nämnts anser vi dock att det även måste ställas krav på särskild barnkompetens hos de målsägandebiträden som förordnas för barn, det vill säga varje person under 18 år enligt artikel 1 i barnkonventionen. Sådan kompetens bör enligt vår mening innefatta kunskap om barnets rättigheter, barns specifika behov samt hur man kommunicerar med barn och unga på deras nivå. Därtill menar vi att i förhållande till sexualbrott är det nödvändigt att biträdet även har kompetens kring sexualbrottens speciella karaktär. FN:s barnrättskommitté har i förhållande till utredningen som helhet särskilt belyst att *”Utredningar av våld, ... måste göras av kvalificerade personer som har fått rollspecifik och heltäckande utbildning, och måste göras med utgångspunkt i barnets rättigheter och på ett barnmedvetet sätt. ... Det krävs största försiktighet för att undvika att utredningsförfarandet innebär ytterligare skada för barnet. Därför är alla parter skyldiga att be om och beakta barnets åsikter.”*¹⁶

6.5.3 Möjligheten för målsägandebiträde att sätta annat ombud i sitt ställe begränsas

Målsägandebiträdets möjlighet att sätta ett annat ombud i sitt ställe, s.k. substitution, begränsas genom att rättens tillstånd ska krävas. Lagen förtydligas genom att det direkt av lagen om målsägandebiträde ska framgå att byte av målsägandebiträde får ske efter särskilt tillstånd och bara om det finns särskilda skäl. Om byte av biträde har skett en gång, får nytt byte ske endast om det finns synnerliga skäl.

Barnombudsmannen tillstyrker kommitténs förslag i den del som handlar om att byte av målsägandebiträde endast ska få ske efter särskilt tillstånd och om det finns särskilda skäl. Vi ställer oss också positiva till förslaget att begränsa möjligheten för målsägandebiträde att sätta annat ombud i sitt ställe (så kallad substitution), men menar att förslaget i denna del inte är tillräckligt långtgående med utgångspunkt i ett barnrättsperspektiv.

Barnombudsmannen anser att en ordning motsvarande den som gäller för särskild företrädare för barn, som inte tillåter substitution, bör införas såvitt gäller målsägandebiträden som förordnas för målsägande som inte har fyllt 18 år.¹⁷ Vi

¹⁶ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 13 (2011) om *Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, p.50.

¹⁷ Jfr 8 § lagen (1999:97) om särskild företrädare för barn jämte 26 § st. 2 rättsjälpslagen (1996:1619).

ansluter oss i detta avseende till Lagrådets yttrande över lagrådsremissen som föregick lagen (1999:97) om särskild företrädare för barn. I yttrandet påpekade Lagrådet att det mot bakgrund av de betydande krav som skulle ställas på bland annat kunskap, erfarenheter och mer personliga förutsättningar för uppdraget och med hänsyn till barnets särskilda intresse av förtroende och kontinuitet, inte framstod som lämpligt att ge en särskild företrädare möjlighet att tillfälligt sätta annan i sitt ställe.¹⁸

Kommittén framhåller att de i likhet med hur regleringen för särskild företrädare för barn utformats övervägt att helt ta bort möjligheten till substitution, men att det finns flera skäl som talar emot en sådan lösning. Bland annat pekar kommittén på att det finns viktiga skillnader mellan en särskild företrädare för barn och ett målsägandebiträde, så som att den särskilda företrädaren fattar egna beslut under uppdraget medan ett målsägandebiträde agerar efter instruktioner från målsäganden. Kommittén lyfter även vissa praktiska aspekter som enligt deras mening talar mot att helt ta bort möjligheten till substitution, till exempel att det på grund av korta tidsfrister kan vara svårt att anpassa tiden för huvudförhandling till tillfällena som passar samtliga inblandande. Barnombudsmannen har förståelse för kommitténs resonemang, men menar att barnets behov av trygghet, kontinuitet och tillit till de aktörer som ska stötta barnet i rättsprocessen i alla avseenden måste anses väga tyngre än de eventuella negativa effekter av att inte tillåta substitution som kommittén redogör för.

7.4 Analys av rättsväsendets hantering av sexualbrott

7.4.4 Sveriges Domstolar

Domstolsverket bör även fortsättningsvis få i uppdrag att stödja och följa upp de enskilda domstolarnas arbete med bemötandefrågor.

Domstolsverket bör få i uppdrag att se över och utveckla den utbildning som erbjuds mer erfarna domare, bl.a. när det gäller domarrollen.

Barnombudsmannen välkomnar kommitténs förslag att Domstolsverket bör få i uppdrag att se över och utveckla den utbildning som erbjuds mer erfarna domare, bland annat när det gäller domarrollen och specifikt i rollen som ordförande. Vi anser dock att samtliga domare, såväl nyutnämnda som mer erfarna domare, bör erbjudas utbildning om barnets rättigheter liksom om vad barnkonventionen och ett barnrättsperspektiv innebär i praktiken (så som föreslås i Barnrättighetsutredningens betänkande)¹⁹ och även specifikt utbildning om barns utsatthet för våld och sexuella övergrepp.

Vi önskar i förhållande till utbildningsbehovet även belysa det uppdrag som Barnombudsmannen har fått för att genomföra ett så kallat kunskapslyft om barnkonventionen riktat mot statliga myndigheter, landsting och kommuner. Barnrättighetsutredningen konstaterar att myndigheter i många fall förefaller sakna kunskap om de skyldigheter som de har gentemot barn i förhållande till barnets rättigheter enligt barnkonventionen, vilket leder till brister i

¹⁸ Prop. 1998/99:133, sid. 59.

¹⁹ Barnkonventionen blir svensk lag, SOU 2016:19, sid. 331 ff.

rättstillämpningen.²⁰ Barnombudsmannen menar därför att även Domstolsverket bör omfattas av det föreslagna kunskapslyftet.

7.4.5 Några avslutande synpunkter på utbildningsbehovet i samhället

Kommittén bedömer att de behov av utbildning som rör attityder och fördomar kring sexualbrott, våld i nära relationer, reaktioner hos brottsoffer och särskilda problem som HBTQ-personer stöter på i de här avseendena inte enbart avser domarkåren. Enligt kommittén bör utbildning i dessa och andra närliggande frågor förstärkas på juristutbildningen samt erbjudas långt tidigare än då en jurist har blivit utnämnd till ordinarie domare. Barnombudsmannen är högst eniga i denna bedömning och menar att behovet av utbildning avser även barnets rättigheter och specifika behov. Införande av undervisning om detta i högre utbildning är något som Barnombudsmannen har efterfrågat under lång tid.

Övriga synpunkter

Barnombudsmannen har tidigare framfört att det behövs ett helhetstänk kring sexualbrott mot barn. Barnombudsmannen menar att möjligheten att införa ett särskilt kapitel i brottsbalken om sexualbrott mot barn bör utredas. Utgångspunkten för prövningen av sexualbrott riktade mot barn är en helt annan än för sexualbrott mot vuxna. Ett sådant kapitel skulle tydliggöra det särskilda skydd som barn har enligt barnkonventionen mot sexuella övergrepp och göra bestämmelserna mer överskådliga.

Föredragande i ärendet har varit juristerna Amanda Bertilsdotter Nilsson samt Julia Nordin Johansson.

Fredrik Malmberg
barnombudsman

---

²⁰ A.a., sid. 310.